

POKREIS HILDEGARDA

A németek betelepítése Diószegre

II. József uralkodása idején

Magyarország néhány területe a török hadak elvonulása után szálnalmas képet nyújtott. A másfél évszázados török uralom alatt a népszaporulat Magyarország területén veszélyesen lecsökkent. Egész határok néptelenedtek el és maradtak parlagon. A 18. század figyelemreméltó eseményei közé joggal sorolható ezeknek a parlagon heverő magyarországi területeknek az újraterelítése. A Habsburg uralkodók telepítési szándékai mögött gazdasági indítékok rejtőztek. A műveletlen földterületek, az elnéptelenedett falvak ugyanis semmiféle jövedelmet nem hoztak az államkasszába, ugyanakkor a délen fekvő túlnépesedett német falvakat az éhínség fenyegette. A magyarországi lepusztult települések újranevelésére irányuló törekvések III. Károly (1711–1740) uralkodása alatt kezdődtek, aki még 1720-ban felhívást intézett a német rendekhez (először a svábokhoz fordult, ezért nevezték a későbbiek folyamán az összes németországi telepest svábnak), hogy a németországi túl sűrűn lakott területekről a lepusztult magyarországi végekre küldjék alattvalóikat, akiknek jólétet, bőséget ígért. Az alattvalók kezdeti lelkesedése a hazai földesurak ellenállásába ütközött, akik az olcsó munkaerő elvesztésétől féltek. A betelepítési folyamat minden akadály ellenére tovább folytatódott Mária Terézia és II. József uralkodása alatt is, egészen a 18. század végéig. Az államkasszából óriási összegeket fordítottak a kolonizációra, az elnéptelenedett falvak benépesítésére. Csak az 1784–1786 közötti időszakban kb. 4 millió guldent fordítottak erre a célra.¹ II. József uralkodása idején (1780–1790) ismételtén felszólították a német lakosságot a betelepülésre felső Magyarország, tehát a mai Szlovákia területére. Felkínálták a Lengyelországgal szomszédos északi határmenti területeket, a Dunajec folyó melletti a mai Vyšné Šváby-Majere és a Diószeg melletti (kb. 5 km) Újhely-Pusztá települést az akkori Nyitrai körzetben.

A német telepesek az ún. „gazdag Magyarországon” új hazát kerestek, ahol a szájhagyomány szerint olyan erős gabona termett, hogy nem hajolt meg a szekérkerék alatt sem. Az új telepeseknek az idegen környezetben szántóföldre volt szükségük, ahol megélhettek volna családotul. Szlovákiai viszonylatban szabad földterületek csak a II. József rendelete

1. Schwicker 1881: 339.

alapján megszüntetett kolostorok és egyházi rendek birtokain voltak, amelyek állami igazgatás alá kerültek. Az így felszámolt egyházi birtokok szétmérése a hazai lakosok számára azonban komoly feltételhez volt kötve: az érdeklődőknek megfelelő anyagiakkal kellett rendelkezniük a saját gazdaságuk megalapozásához. Az anyagiak hiánya szinte legyőzhetetlen akadályt jelentett a helybeli parasztok és zsellérek számára, így azok nem foglalhatták el a felszámolt birtokokat. Ezeket aztán a betelepítés céljaira kínálták fel annak ellenére, hogy a hazai földesurak előre figyelmeztették a hatóságokat a két idegen ajkú nép együttéléséből származó nehézségekre. A földbirtokosok egyúttal rámutattak a tényre, hogy a hazai lakosok számára sincs elég szabad földterület. Az 1785 után az elkobzott földbirtokok irányítására az akkori körzeti székhelyeken királyi kamarák alakultak, melyek hatáskörébe tartozott a kolonizációval kapcsolatos ügyek-bajok rendezése is. A mai Nyugat-Szlovákia területe a hajdani Nyitrai körzetbe tartozott, ahol megalakult a Nyitrai Királyi Kamara. A Nyitrai Királyi Kamara igazgatása alá tartoztak a következő felszámolt egyházi rendek birtokai – Sellye, Garamszeg, Nagymegyer, Boleráz, Elefánti, Mária Čalád, Apát-kolos. A pozsonyi klarisszák felszámolt birtokait Diószegen szintén a Nyitrai Királyi Kamara igazgatta. A diószegi birtokon kívül ide tartoztak még az Újhely-Pusztá, Boldogfa, Német-Bél, Újhely-Jóka.

Az újhely-pusztai birtok elfoglalására 1786. július 7-én 77 diószegi paraszt és 67 zsellér nyújtott be kérvényt. A kérvényezők túlnyomó része azonban nem tudta anyagilag elviselni azt a terhet, ami a saját gazdaság felszerelésével járt volna, így ezeket a földeket a Nyitrai Királyi Kamara felajánlotta a német kolonizáció céljaira. A benépesítési tervszerint, melyet előzőleg a Magyar Királyi Helytartótanács is jóváhagyott, a Nyitrai körzetbe 194 család betelepítését irányozták elő, s legtöbbjüket – 131 családot – éppen a diószegi birtokra tervezték.²

A kolonizációs folyamatot II. József császár híres pátense előzte meg. Az 1782 szeptember 21-én kiadott ún. gyarmatosítási pátens (Einwanderungspatent) főleg a Felső-Rajna vidéki parasztokat és kézműveseket („Ackersleute und Proffessionisten“) szólította meg. A gyarmatosítási pátens szerint a telepesek teljes vallási szabadságot élvezhettek, sőt, minden hitközség számára biztosította a szükséges lelkiatyát és tanítót. A pátens minden családnak tágas kertes házat, a parasztoknak földet és rétet, igavonó- és háziállatokat, a földműveléshez és a háztartáshoz szükséges eszközöket ígért. A kézműveseknek és segédeknek pedig a háztartás berendezéséhez és a műhelyük felszereléséhez szükséges szerszámok megvásárlásához 50 rajnai aranyat ígért. A pátens értelmében a legidősebb fiút felmentették a katonai szolgálat alól. Az útiköltséget egészen Bécsig a leendő telepeseknek kellett állniuk, Bécsben pedig utólag megtérítették a kiadásait. A család élelmezését, lét-

2. Sedlák 1962: 45–46.

fenntartását a pátens szerint az állam biztosította mindaddig, amíg erre saját erőből nem voltak képesek. Azonfelül, ha a család szegény volt, újabb 3 évre szóló hitelért is folyamodhatott. A betegeknek díjmentes orvosi ellátást ígérték. A felsorolt előnyökön kívül az újonnan érkezett telepesek az érkezésük első napjától számítva 10 éves adómentességet élveztek.³ Ez a pátens ugyanúgy, mint ezt megelőzően még a Mária Terézia korabeli rendeletek, rávették az egyes túlnépesedett németországi területek lakóit, hogy elhagyják hazájukat és Magyarországon keressenek új otthont maguknak. Az előző kolonizációs hullámokkal ellentétben II. József császár uralkodása alatt a kivándorlás feltételeit már megszigorították, ennek ellenére mégis tömegesen jelentkeztek az érdeklődők a császári toborzóknál és ügynököknél, akik részletes adatokkal szolgáltak. A kivándorlással együttjáró feltételeket és követelményeket az 1785-ben kiadott ún. UTASÍTÁS (Belehrung) 3 pontjában foglalták össze. Minden felnőtt személynek, aki jelentkezett, bizonyos mennyiségű készpénzzel (200 császári, ill. 240 rajnai arannyal) kellett rendelkeznie. Megfelelő anyagiak nélkül a kivándorlás nem valósulhatott meg. A császári toborzókat (köztük volt Windischgrätz apja is) Németország területén három telepítési biztos irányította, akiknek Koblenz, Frankfurt és Rothenburg am Neckau városokban volt a székhelyük. A telepítési biztosok állították ki a leendő telepesek számára az ún. útlevelet, amellyel igazolni tudták magukat útközben. A titkos magyar királyi pecséttel ellátott útlevelelben az úticélon kívül még feltüntették az illető személy vezeték- ill. keresztnévét, életkorát, hitvallását. Ahhoz, hogy megkapják ezt az útlevelet, a császári toborzó útján igazolniuk kellett magukat a helyi földesúr elbocsájtó levelével és egy ajánlólevéllel, mely az eddigi jó magaviseletükről, a földművességben való jártasságukról, s főleg a szükséges anyagiakról tanúskodott.

Az összes német telepes úticélja Bécs volt, ahol útiköltség címén fejenként 2–4 aranyat kaptak. Szintén Bécsben tudatták velük letelepülésük helyszínét. Az egyik csoportot Bécsből Pozsony városán keresztül Diószeg felé irányították, további csoportok pedig Geszt és Páld felé indultak. Amint megérkeztek a megadott helyre, a Nyitrai Kamara hivatalnokánál kellett jelentkezniük. A Diószeg mellé irányított bevándorlók között csak egy pék, egy molnár és egy szabó volt, a többiek parasztok voltak. A szegényebbek 40–100 arannyal, a gazdagabbak 200–300 arannyal a zsebükben érkeztek, amit Bécsben kaptak.

1786 júliusától egészen októberig Németország északnyugati részeiből és Sváborgból az első telepesek – 46 család – szekérrel, szórványosan érkeztek meg a Diószeg melletti Újhely-Pusztára. 1787 áprilisában további 14 család érkezett. Ugyanakkor egy telket kettő helybeli zsellércsalád foglalt el. Újhely-Pusztán így 62 család – összesen 321 személy (216 felnőtt és 105 kiskorú) telepedett le. A telepeseket, kik Breisgau, Würtemberg, Bamberg, Mainz, Layr, Trier, Fulda helységekből származtak, a hazaiak egymás között sváboknak

3. Scwicker 1881: 339.

nevezték.⁴ Megérkezésük után 6- ill. 8 személyenként részben a hazai parasztnál, részben az újonnan felépített házakban szállásolták el őket. Néhányan közülük mindjárt érkezésük után a kedvezőtlen időjárás, s az egészségre káros ivóvíz fogyasztása következtében megbetegedtek. A gyógyszert Schrottenbach Lipótnál, nagyszombati patikusnál szerezték be, aki rendszeresen felterjesztette a kiadott gyógyszerek ellenértékét feltüntető számlákat a kamarához. (Pl. 1786 decemberében a kolonisták számára 21 krajcár értékben adtak ki gyógyszereket, 1787. május 1-én már 23 arany és 20 krajcár értékben, 1787. május 5–8-án 86 arany és 6 krajcár, ill. 9 arany és 11 krajcár, 1787. május 14-én 172 arany és 21 krajcár, 1788. május 23-án 152 arany és 26 1/2 krajcár, 1791. április 23-án 83 arany és 47 krajcár értékben.)⁵

Az 1786. augusztus 1-től az október 31-ig terjedő időszakban 47 új ház épült fel az államkassza terhére. Mindegyik házban egy tágas szoba, konyha és kamra volt található. Minden család 1/2 paraszttelket kapott, mely azonban a telepesek véleménye szerint nem volt elegendő a család fenntartásához. 1787 tavaszán a megígért állatokat és földműveléshez szükséges eszközöket is átutalták számukra. Minden családnak 4 lovat adtak, melyek közül az egyik kanca volt, vagy pedig 2 lovat és két ökröt, valamint egy borjas tehenet, 1 kétéves anyadisznót, 1 parasztszekeret, 1 vasekét, 1 laboronát, 1 darab bőr lószerszámot, köteleket, zsinegeket és más felszerelést a szekérhez, 1 kukoricavágót, 2 falapátot, 1 kalapácsot, 4 gyümölcshordót (abban az esetben, ha a telepes egész paraszttelket kapott, fél telek esetében 2 hordóra volt jogosult). Mindegyik telepes a felsorolt állatokon és tárgyakon kívül még 2 darab fésűt is kapott a lovak sörényének ápolására. Kezdetben a kolonista családok élelmezésének költségeit is az államkasszából fedezték. Mindegyik felnőtt telepes élelmezésére havonta 1/2 mérő gabonát és 4 dénárt utaltak ki a megérkezéskor, a gyerekek 10 éves korukig 1/4 mérő gabonát havonta, s naponta 2 dénárt a megérkezésük napjától számítva egészen az első saját termés betakarításáig. Ha a kolonistáknak faanyagra volt szükségük a magtár, csűr vagy más gazdasági épületek céljaira, Szeredbe kellett utazniuk, mivel Diószeg közelében csak 2 erdő volt, az egyik a helyi földesúré, a másik pedig a jobbágyoké. Az utóbbiból viszont már régen, még a telepesek érkezése előtt kitermelték a fákat.⁶

Igaz ugyan, hogy a német telepeseknek még az új hazába való érkezésük előtt készpénzzel kellett rendelkezniük, de a hazai lakossággal szemben II. József pátenséből kifolyólag mégis óriási előnyöket élveztek. Ugyanezek az előnyök később a német kolonisták

4. Sedlák 1962: 46.

5. Szlovák Nemzeti Levéltár Bratislava, Prefektúra verejných základín dištriktu Šaľa, leltári szám 143, 52. doboz

6. Lendl 1938.

állandó panaszainak kútforrásává váltak, melyeket sorjában felterjesztettek a kamarához. Már 1787 áprilisában panaszt emeltek amiatt, hogy tavasszal csak két szántót, legelőt és káposztást utaltak ki számukra, amely nem biztosítja megélhetésüket. Több családban 8–10 személy is élt. A tartalékot, amelyet magukkal hoztak, már pár hónappal a megérkezésük után elfogyasztották, s így családjaikat az éhínség és a nyomor fenyegette. A gyors ütemben (három hónap leforgása alatt, augusztus és október folyamán) felépített házaikon komoly hibák mutatkoztak. Az udvarok nem voltak elkerítve, a házakat ugyan felfalazták, de vályogtéglából, melyek nem voltak kiégetve. Hiányzott a vakolás, a tető beázott, az ereszek lyukasak voltak. Az ajtók idővel teljesen hasznavehetetlenné váltak, végképp nem szolgáltak rendeltetésüknek, összeszáradtak. A rajtuk levő hézagokon egészen az útra lehetett átlátni. A házakból hiányzott az alapvető bútorzat, az asztal és az ágy. A kiutalt tehenek öregek, girhesek voltak, de takarmányhiány miatt amúgy sem volt mivel etetni őket (a legelőn kívül), így hiába várták tőlük a tejet és a vaját. A tehenek ezért még a megszabott árúknak (16 arany) sem feleltek meg. Az istállók és kamarák rövid időn belül (még a 10 hónapos itt-tartózkodás alatt) máris szétesőben voltak, a kiutalt lovakat az istállófalak kidőlése fenyegette. Az istállókból hiányoztak a jászlak (etetővályúk), melyeket otthon nem is lehetett házilag elkészíteni, mivel nem kapták meg a szükséges szerszámokat és egyetlen darab keményfát sem. Mint említettük, a házak és udvarok nem voltak bekerítve, így a baromfifélek tartása sem volt lehetséges. A 1/2 telek kiterjedésű kiutalt földek a telepések szerint terméketlenek voltak, így a család megélhetését nem tudták biztosítani, viszont a magyar kolonisták negyedrésszel többet termeltek földjeiken. Megrövidítve érezték magukat a napi gabonaadag kiutalásánál is. Panaszukkal a Nyitrai Királyi Kamara is foglalkozott, melynek képviselőjében Ürmény József hivatalnok Diószegre utazott. A hosszadalmas vizsgálódás eredményeként megállapította, hogy nem minden panasz jogos. A diószegi ún. „öreg” gazdák által 1789-ben kitöltött kérdőív kérdés-felelet formájában igyekszik fényt deríteni az „öreg” és az „új” (így is nevezték a kolonistákat) gazdák közötti viszonyra. Az „öreg” gazdákat a falu bírója, Nagy János, a kisbíró, Szabó Ádám, valamint az esküdtek – Csanaki Pál, Sípos Pál, Sípos János, Nagy György képviselték.⁷ A gazdák egyöntetűen úgy nyilatkoztak, hogy a szántó állítólagos terméketlenségét a kolonisták maguk idézték elő azzal, hogy tudatlanok a mezőgazdasági munkákban és nem tartják be a vetés-aratás idejét, mivel sokan közülük kézművesek. A megtermett gabonát többen csak a tél folyamán csépelelték ki, de a magot már képtelenek voltak megóvni a madarak és a rágcsálók elől, ezért magas volt a szemvesztességük. Néhányan a kolonisták közül a mezőgazdasági munkák helyett a kiutalt földeken csak lustálkodtak,

7. Állami Levéltár Bratislava ŽB I AC 1789, fasc. 35 , 15. sz. /2446/

még a többi kolonistát (Páldról és Gesztről) is bujtogatták a mulatozásra és a rendetlenkedésre. Sőt, a magyar gazdák szerint még alkoholisták,⁸ és „cégéres korhelyek“ is akadtak közöttük, akik nemcsak a saját kocsmájukban (értsd Németdiószegen), hanem az öreg kocsmában, tehát a magyar kocsmában több, mint 600 forintba is eladósodtak.⁹ A magyar gazdák határozottan ellenszegültek a német kolonisták kérésének, hogy barmaiknak külön legelőt szakítsanak, mivel szerintük a fél szessziót sem képesek annak rendje-módja szerint megművelni. A kolonisták számára kiutalt földek és rétek az öreg gazdákkal közös határban voltak. A egész falu számára közös volt a legelő is. Az öreg gazdák Szent György napjától kezdve Szent István napjáig a legelőn tartották állataikat, míg a kolonisták Szent György napján hajtották ki az állataikat s egészen Szent Márton napjáig titokban az uradalmi réteken le-geltettek, melyeket pedig kaszálásra szántak, miközben a kolonisták saját réteiket felszántották. Mivel a magyar gazdák ezmiatt tiltakoztak, az „új“ gazdák külön legelő kijelölését kérvényezték a hatóságtól. Az „öreg“ gazdák ezért veszélyeztetve érezték eddigi jogaikat. A falu bírója Nagy János, a kisbíró, Szabó Adám és az esküdtek (Csanaky Pál, Sípos Pál, Méczes György, Nagy István, Nagy György, György János, Takács János) kijelentették, hogy sehol Diószeg környékén nincsenek és nem is voltak szabad, megműveletlen földek.¹⁰ A közös legelő felszabdálása törvényszerűen együtt járt volna annak kisebbitésével, mégpedig az öreg gazdák rovására, ezért azok a földesúrhoz fordultak segítségért, tartva a kolonisták újabb követeléseitől. Ezenfelül a kolonisták arra is panaszkodtak, hogy a közös legelőről a magyar gazdák ki akarják zárni barmaikat. Állításuk szerint az éj leple alatt a magyarok lopkodták a lovak csengettyűit és pányváit. A magyar gazdák viszont azt állították, hogy a telepesek nemcsak hogy nem ismerik fel saját lovaikat, hanem még lopott szerszám is látható azokon. Annak ellenére, hogy a magyar gazdák túlzottnak találták az új gazdák követeléseit, mindkét fél kinyilvánította akaratát és igyekezetét a békés együttélés iránt, habár az néha alapos csorbát szenvedett. A kolonistáknak állítólag, mint ahogy 1787-ben panaszolta Drescher Friedrich és Eibeck Peter, gyakran kellett, hogy meneküljenek a hazaiak elől, akik rudakkal és átkokkal támadtak rájuk.¹¹ A hazaiak állásfoglalása a telepeseket illetően nem volt egyértelmű. Az új szomszédok – s erről nem szabad elfeledkezni – minden irányban állami támogatást s olyan előnyöket élveztek, amilyenekről esetleg csak álmodhattak a magyar gazdák fiai. Nem lehet ezért teljesen kizárni bizonyos ellenszenvet a hazaiak részéről, kik árgus szemekkel figyelték némelyik kolonista könnyelmű viszonyát az ingyen kapott földhöz, melyet ráadásul nem

8. ugyanott, ŽB I, AC 1787, fasc. 33, 9. sz. /2223/ és fasc. 35, 15. sz. /2446/

9. ugyanott

10. ugyanott, 1789, fasc. 27 NO 30

11. ugyanott, fasc. 23, 9. sz. 1547

is becsültek. A telepesek szemszögéből viszont érezni lehetett bizonyos fokú kiábrándultságot, mivel jobb életfeltételeket reméltek az újházában. Szinte lépten-nyomon találkoztak környezetük ellenségeskedésével és a hatóság feléről a „meg nem értéssel”. A magyar gazdák elfogulatlanságát bizonyítja, hogy példaképpül állították azt a néhány új gazdát, (Kellner Miklóst, Escher Jánost, Schvaitzer Józsefet, Kuzman Györgyöt, Jung Petert és Kett Ádámot),¹² akiknek sikerült elegendő mennyiségű gabonát kitermelniük családjuk eltartásához.

A kolonistákat a hatóságok segítsége ellenére a sors gyakran nehéz helyzetbe hozta. Pl. 1799 őszén jégverés érte a határt, s mind elverte a következő évi termést. A kolonisták ezért 1800-ban vetőmagért és kenyérre való búzáért folyamodtak a hatósághoz.¹³ Mászor kölcsönökbe keveredtek. Leggyakrabban a magyardíoszegi hitközséghez fordultak kölcsönért, ahol azonban a kamatokat is törleszteniük kellett.¹⁴ A telepesek nehézségekbe ütköztek a hivatali ügyeik intézésénél is, annak ellenére, hogy az őket illető iratokat németül állították ki. A nyelv rossz ismeretének tudható be a vezetéknevek eltorzítása a korabeli iratokban. Ugyanazzal a vezeték névvel többféle formában is találkozhatunk, melyek nem egyeznek az eredeti útlevélben feltüntetett vezeték névvel. (Pl. Schweizer-Schweitzer-Swaicz-Schvaitzer, Stab-Staab-Staub, Baustätter-Baustädter-Baustetter-Paustetter, Bachreis-Bukraisz-Pukrais-Bokrais-Bekrais-Pograisz-Pokrais-Pokreis, Großmann-Guzman-Kuzman, Winkler-Vincler stb.)

A nyelvi korlátokat sajnos nem sikerült egyik félnek sem leküzdenie, ezért a földesúr belegyezésével a telepesek saját soraikból 6 képviselőt választottak, akik közül az első, az ún. praepceptor jogában állt az adó beszédese, a saját adókönyv vezetése. Az esetleges pörös ügyeket szintén a maguk képviselői intézték, azonban nem bíraskodhattak.

A német telepesek eredetileg Újhely-Pusztán telepedtek le, Diószeg közelében. Újhely-Pusztán azonban nem volt templom, így a kolonisták Diószegre jártak be az istentiszteletekre, s rendszeresen lerótták a kb. 5 kilométeres távolságot csak odamenet és az újabb 5 kilométert vissza felé. A gyerekeik hasonló helyzetben voltak, ők szintén naponta bejártak a diószegi iskolába, többnyire természetesen gyalog. A telepesek ezért a helyi földesúrral megegyeztek a birtok felcserélésével Diószeg tőszomszédságában (Németdiószegen). Így azonban feladták annak a lehetőségét, hogy saját külön közösségben, elszigetelve éljenek. Ez a lépés volt az első, mely végül az eredeti lakossággal való egybeolvadáshoz vezetett. Az új nemzedék később egyre gyakrabban lépett vegyes házasságra.

12. lásd a 7. sz. jegyzetet

13. Szlovák Nemzeti Levéltár Pozsony, Fond Verejné základiny, prefektúra VZ dištriktu Šaľa 1793–1851, lett.sz. 143

14. Római katolikus plébániahivatal Sládkovičovo, a diószegi templom számadása 1870.

A telepesek nem voltak mindannyian római katolikus hitvallásúak, jócskán akadtak közöttük evangélikusok is. Az evangélikusok saját bőrükön tapasztalhatták a helyi katolikus egyház papja részéről a kelletlenséget és a meg nem értést, annak ellenére, hogy az ún. UTASÍTÁS (Belehrung) 23 §-a egyforma jogokat biztosított mind a luteránusok, mind a reformátusok számára. Ennek ellenére, sajnos, mégiscsak előfordult, hogy a diószegi katolikus pap 1786 novemberében megtagadta Allgauerné asszonyt eltemetni a helyi temető megszentelt földjébe, aki nem sokkal az újházába való érkezése után hunyt el, s ugyanúgy Eibeckné asszonyt, aki ugyanaz év decemberében halt meg. Az evangélikusoknak ezért a lelki ügyekben a pusztafödémesi egyházhoz kellett, hogy forduljanak, de mivel itt is fennálltak a nyelvi korlátok, a prédikátor funkcióját fokozatosan átvette az egyik diószegi telepes. Az evangélikus családok gyerekei azonban a magyardiószegi római katolikus iskolát látogatták.¹⁵

A Kolónia illetve Gyarmath Diószeg lakosai annak ellenére, hogy különféle előnyöket élveztek, közigazgatási szempontból Diószeghez tartoztak, ezért többször is próbálkoztak a hatóságoknál, sőt, az uralkodóknál is teljes függetlenségük elismerése érdekében. A kiszabott 10 éves adómentesség letelte után a telepesekre is kirótták az adófizetést, de külön adóztak, és az adóikat is külön vezették. 1848-ban ezért nagy kelletlenséggel fogadták a főszolgabíró intézkedéseit a Magyardiószeggel közös adófizetés iránt. 1848-ban Németdiószeg bírása Schweitzer Péter, az esküdtek Jung József, Schweitzer Mihály, Algajer Gáspár, Mast György, Korman Jakab, Schreiber Péter, Schweitzer Ádám voltak.¹⁶ Kérvényükben úgy nyilatkoztak, hogy továbbra is szeretnék megőrizni a teljes függetlenségüket Magyardiószeg lakosságától, már ami az illetékeket, adókat és a katonaság élelmezését is illeti. A teljes függetlenség elismerése iránt folytatott igyekezetük csak 1853-ban járt sikerrel, amikor a fiatal császár, Ferenc József véglegesen döntött a telepesek javára. A falu önállósulása azonban komoly feltételekhez volt kötve, mint pl. az új iskola és községháza felépítése, falu jegyzőjének fenntartása. Községházául egyenlőre a falu bírójának a háza szolgált. Tekintettel azonban a vigasztalan anyagi helyzetre, a falu előljárói kötelezték magukat, hogy díjmentesen fogják teljesíteni feladataikat és kötelességeiket. A falu lakosai viszonzásképpen megegyeztek a bíró adójának átvállalásában. Németdiószeg, melyet az aránylag tehető falutól, Magyardiószegtől csak az úttest szélessége választott el, lassan gazdaságilag is fejlődésnek indult. 1898-ban¹⁷ a németdiószegi Jung Nándor kocsmát nyitott. A kézművesek számára új, állandó jellegű munkalehetőségek nyíltak a cukorgyár (1867) és

15. Állami Levéltár Pozsony, ŽB I AC 1788 fasc. 41 Num 47

16. Állami Levéltár Pozsony fond Permanentná deputácia Bratislavskej župy 1848–1849, è. 285/323, 6. doboz

17. A magyardiószegi római katolikus iskola jegyzőkönyve 1869–1909, 1897. december 12-i ülés

a Mária-malom (1912) megnyitásával. A harmincas években Németdiószegen több kereskedő is nyitott üzletet, csak vegyeskereskedésből volt három, ezenkívül volt itt még dohány-, gabona-, kerékpárárús és fogyasztási értékesítő szövetkezet. A község önállósága 1942-vel ért véget, amikor Magyardiószeggel egy új, közös községet alkottak, új név – Diószeg alatt.

A kolonisták gyermekei eleinte a magyardiószegi római katolikus iskolát látogatták. Az iskola tanyelve magyar volt, melyet azonban a kolonisták gyerekei nem értettek. Ami még rosszabb volt, gyakran maga a tanító sem tudott németül, úgyhogy külön szerencsének számított, ha a tanító beszélt a nyelvet. 1785-ben például a fiatal kántortanító, Sebők József valamelyest értette a német nyelvet, de nem olyan szinten, hogy a gyerekeket taníthatta is volna.¹⁸ Fennállt annak a veszélye, hogy a fiataloknál, akik túlnyomórészt magyar környezetben nőttek fel, fokozatosan háttérbe szorult majd az anyanyelv használata, annak ellenére, hogy 1788-ban a német nyelv még „élettel teljes” volt.¹⁹ A telepesek ezért saját maguk is taníttatták gyerekeiket az írástudó parasztok házáinál. A fiatalok művelődése egészen 1825-ig mostoha körülmények között folyt a falu egyik félreeső helyén. Az első tanító, aki a gyerekeket anyanyelvükön oktatta, Kollauf Jakab volt, aki az iskolában 1852–1857 között tevékenykedett.²⁰ A falu önállóságának elnyerése után a német kultúregylet segítségével új, kétosztályos iskolát építettek. Az iskolaépületben volt található a tanítói lakás is. Az új iskolát 1825-ben építették,²¹ saját költségvetése, pecsétje volt. Az iskola ügyeit a Németdiószegi Iskolaszék irányította, elnöke a magyardiószegi plébános volt. Az iskolában már a 20. század elején egy magyar osztályt is nyitottak. Az iskola igazgatója az 1905–1932-ig terjedő időszakban Lechner Béla kántortanító volt. A német iskola tanítói karának legkiemelkedőbb egyéniségei Kauer Ernő igazgató, és Adolf Pitsch tanító voltak, akiknek köszönhetően a német nyelv tanítása ismét fellendült. 1936-ban a faluban a németek betelepülésének 150. évfordulójára nagyszabású ünnepséget rendeztek, amelynek fő szervezője Adolf Pitsch tanító volt, erre az alkalomra. Az egésznapos ünnepséget a rendezők nagy gonddal és körültekintéssel készítették elő, a meghívott vendégek között jelen volt Prof. Dr. Ing. August Gessner, a prágai Német Kultúregyesület tagja, Steinhübl tiszteendő Galserhauból és Dr. Walter Stökl evangélikus prédikátor Pozsonyból. 1938-ban Kauer Ernő és Pitsch Adolf a politikai események hatására saját kérésükre eltávoztak a faluból és feladták tanítói állásukat. Távozásuk után a német nyelv tanításának színvonala újra lehangyolott, ugyanis az utánuk érkezett tanítók már nem beszéltek tökéletesen a

18. Állami Levéltár Pozsony ŽB I AC 1788, kr. 35 Num 8

19. ugyanott

20. Komlóssy 1896: 488.

21. Komlóssy 1896: 488.

22. A diószegi római katolikus iskolaszék jegyzőkönyve 1869–1909, 1893. március 8-i ülés

nyelvet. 1942 után, amikor a két falu egyesült, az iskola is elveszítette önállóságát, a magyar- és németdiószegi iskolaszék közös iskolaszéket választott. A két iskola egyesítésének a gondolata ugyan már 1893-ban felmerült,²² de majd fél évszázad kellett ahhoz, hogy meg is valósuljon. Az iskola tevékenysége 1945 után véglegesen megszűnt. A más, mint államalkotó nemzetek léte alapjában az ún. beneši dekrétum kiadásával megrendült. 1946 márciusában a faluból véglegesen kitelepítették a II. József császár uralkodása alatt betelepített német-sváb családok utódjait, emléküket már csak néhány családnév és temetői fejfa őrzi.

IRODALOM

KOMLÓSSY Ferenc

1896 Az Esztergom főegyházmegyei római katolikus iskolák története. Esztergom

LENDL, Egon

1938 Zur Umsiedlungsgeschichte von Deutsch-Dioszeg, In: Karpatenland, Vierteljahrsschrift für Geschichte, Volkskunde und Kultur der Deutschen in den Nördlichen Karpatenländer. Reichenberg

SEDLÁK, František

1962 Pokus o „pozemkovú reformu“ na západnom Slovensku v 18. st., In: Vlastivedný časopis XI, 1962 évf. I. 45–46.

SCHWICKER, Johann Henrich

1881 Der Deutschen in Ungarn und Siebenbürgen. Wien.